

архітектурного заповідника „Стара Умань” маємо надію на організацію і проведення реставраційних робіт в повному обсязі.

Робота, яка проводиться художнім музеєм спрямована на збереження художньої спадщини, пропаганду образотворчого мистецтва, на відродження духовності, як невід’ємної складової України.

Всі пам’ятки історії і культури в Умані – це спадщина, яка зробила наше місто таким неповторним, колоритним та відомим не тільки в Україні, але й далеко за її межами.

-
1. УKM-НДФ-1345 (Уманський краєзнавчий музей). Акт про повернення з реставрації картини Дж. Беццолі „Ісус Христос і самарянка”.
  2. УKM-НДФ-1675 Акт про повернення картини невідомого художника початку XVII ст. „Сільська сцена”.
  3. УKM – НДФ-67. Іванський А. Листи.
  4. Нагорна Н.В. До історії формування фондowego зібрання Уманського краєзнавчого музею // Матеріали науково-краєзнавчої конференції. Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2004. – С. 461.
  5. Пам’ятки містобудування та архітектури Української РСР. К., 1986.
  6. УKM – Д – 7657. Стефанович В.А. Спогади.
  7. Федорова Л.Д. Історичний досвід формування і розвитку музеїв міст України у XIX – 30-х рр. XX ст. // Матеріали та тези наукової конференції до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею. – Житомир, 1995. •

Лазуренко В.М.,

*кандидат історичних наук, доцент
Черкаського державного технологічного
університету, заступник голови
правління Черкаської обласної організації
Всеукраїнської спілки краєзнавців,
лауреат Черкаської обласної краєзнавчої
премії ім. М. Максимовича*

“КАМ'ЯНА БАБА” В СЕЛІ СУБОТІВ ЧИГИРИНСЬКОГО РАЙОНУ

З часів Національної революції середини XVII ст., або простіше кажучи, з часів Богдана Хмельницького, до наших днів дійшла специфічна пам'ятка історії. Знаходиться вона у центрі села Суботів Чигиринського району. Це – так звана „кам'яна баба”, про яку оповідають, що при ній “було карано козацьких ворогів”. Навіть сьогодні, підійшовши до неї і ретельно її оглянувши, можна побачити давні місця рубання шабель.

Як засвідчують історичні джерела, ще у XVII ст. „кам'яні баби” стояли на всіх помітних серед степів місцях, на проїжджих шляхах. Але в міру заселення вони стали зникати: селяни розбивали їх, звозили з курганів, використовували під час будівництва. Як не парадоксально, але наявність кам'яних стел характерна для південних степів України, а для Середнього Подніпров'я це досить рідкісне явище. Саме до цього унікального явища і відноситься „кам'яна баба” в Суботові.

Коли, звідки і яким чином вона тут з'явилася, за браком достовірних джерел сказати поки що важко. Найдавніша відома на сьогодні згадка про суботівську “бабу” належить етнографу і досліднику старожитностей Домініку П'єру де ля Флізу, який поряд з іншими пам'ятками краю виділив, описав і замалював „кам'яну бабу”. Дослідник, опираючись на народні джерела, пов'язує її появу з часами Богдана Хмельницького.

Підтвердженням цьому є і дійшовший до наших днів народний переказ, який є досить знаним серед жителів села Суботів. "Більше як триста років тому поставив у селі Суботові „кам'яну бабу" Богдан Хмельницький на лихо й страх панам-гнобителям. Колись там була велика площа, а на тій площі Богдан Хмельницький з козаками судили пійманих панів і до Кам'яної Баби відрубували їм голови. Ворогів же і гнобителів у трудящих завжди було дуже багато, тому й панської крові пролилося там чимало. Але пани, як той бур'ян, множилися і росли на людське лихо. Богданові Хмельницькому не вдалося дотла викорчувати це отруйне зілля. Тому він і поставив Кам'яну Бабу на страх панам. Незвичайність цієї „баби" в тому, що вона протягом віків виділяла з себе пролиту панську кров. Порижіла польсько-шляхетська кров застерігала клятих панів і кликала людей знищувати своїх гнобителів.

Перед смертю Хмельницький казав людям берегти „кам'яну бабу", щоб коли знову з'являться якісь недруги нашого нарсду, то щоб і їм повідрубували голови.

Особливо помітна була панська кров на „кам'яній бабі" в старі часи. Лише після жовтневого перевороту 1917 року, коли не стало панів, перестала виділятися шляхетська кров з „кам'яної баби". Зараз замість крові там залишилися червонуваті плями. Так і простояла вона протягом довгих віків як грізне застереження гнобителям. Під час війни фашистські окупанти боялися цієї „баби" і наказали поліцаям закопати її. А коли прогнали фашистів, то знову люди відкопали цю стареньку Кам'яну "Бабусю" і поставили на те ж місце, де її колись поставив своїми руками Богдан Хмельницький".

У 1898 р., як пам'ятку археології, "кам'яну бабу" фіксує в своїй "Археологічній карті Київської губернії" Володимир Антонович.

На сьогодні серед жителів села Суботова побутує думка (версія), що "баба" стояла колись на межі суботівських земель і була перевезена до села під час епідемії. Люди вірили, що стела врятує населення села від смертельної хвороби.

Як стверджує знаний краєзнавець Чигиринщини Надія Василівна Кукса, на сьогодні атрибутувати пам'ятку справа

непроста. Знані в Україні археологи досі не прийшли до одностайної думки, до культури якого періоду віднести стелу.

Так, відомий черкаський археолог М. Сиволап не відкидає версію, що вона може відноситися до кола пам'яток періоду бронзи. Проте, посилаючись на археолога О. Тереножкіна зазначає, що це може бути і скіфська пам'ятка.

Науковець С. Бессонова стверджує, що стела не може бути половецькою за відсутністю антропоморфних ознак, та й половці до наших країв не дійшли. Цієї ж думки приримуються й інші фахівці Інституту археології НАН України. Невеликі розміри стели та стовпоподібність виступають на користь скіфської версії. Проте пам'ятка може відноситися і до культу сарматських племен, поховання яких локалізовано на околицях Суботова і Чигирина.

Як бачимо, археологічна наука поки що не може з певністю остаточно атрибуувати суботівську стелу.

Проте пам'ятка не втрачає своєї ваги для історичної науки і потребує подальшого дослідження і охорони. Хоча рішенням виконкому Черкаської обласної ради від 28 вересня 1973 року її взято під охорону, проте стан її зберігання бажає кращого.

В даний час Козацький майдан перебуває в запустінні, біля нього знаходиться бар та магазини. Територія забруднена, існує загроза знищення або викрадення пам'ятки. Тому чи не доцільніше було б перемістити „бабу” на відведені землі Національного історико-культурного заповідника “Чигирин” і забезпечити їй належне зберігання і охорону, зберегти для нащадків. До речі, фахівці Державної археологічної інспекції в Черкаській області підтримують ці міркування.

1. Лазуренко В.М. *Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення). Навчальний посібник.* – Черкаси, 2004.
2. Лазуренко В. М., Лазуренко Ю. М. *На перехресті епох. Богдан Хмельницький та його доба.* – Черкаси, 2005.
3. Ліщишина В. Кам'яна “баба” в Суботові – спроби атрибутування // *Чигиринщина в історії України. Збірник 1. Суботів: минуле і сучасність. Матеріали Першої історико-красознавчої конференції.* – Черкаси, 2006.